

115 ANI DE LA MOARTEA LUI VASILE ALECSANDRI. NOTE ȘI ÎNSEMNĂRI

Nicolae Trohani

Valorificarea moștenirii înaintașilor este o lucrare pioasă și adesea plină de surprize plăcute. De aceea, așa cum am făcut-o, o facem și sperăm să o mai facem – atât în paginile prezentului anuar al Muzeului Național de Istorie a României, cât și în alte publicații – dorind a omagia diferite evenimente și personalități importante din trecutul nostru mai apropiat sau mai îndepărtat. Astfel, printre notele rămase de la un pasionat cercetător amator, iubitor de istorie literară și genealogică, Nicolae Trohani - părinte al nostru plecat în lumea celor drepti – am găsit următoarele reflexii privitoare la Vasile Alecsandri. Și cum în acest an, 2005, se împlinesc 115 ani de la moartea celui “rege al poeziei” le dăm tiparului.

George Trohani

1.

VASILE ALECSANDRI ȘI CĂLĂTORUL FRANCEZ HOMMAIRE DE HELL¹

În afară de documente, numeroase sunt lucrările și publicațiile diferite apărute în limbile popoarelor conlocuitoare din fostul Imperiu Otoman. De multe ori aceste lucrări conțin date – uneori cu totul necunoscute – în măsură să întregască cunoștințele noastre relativ la trecutul istoric, social și literar al țării noastre. Ne referim mai ales la multele tipărituri grecești apărute în Orient și a căror cercetare este departe de a fi epuizată.

Una din aceste lucrări este dicționarul grec de istorie și geografie, apărut în 11 volume la Constantinopol și editat de către S. I. Vutira, I. A. Vretos și G. Vafiadi, a cărui tipărire începută în anul 1869, cu volumul I, se termină de abia în anul 1890, cu volumul al XI-lea. În acest dicționar se află numeroase articole referitoare la oameni însemnați ai României, fără însă vreo indicare a autorului sau autorilor articolelor în cauză.

În prefața lucrării se arată de către editori că s-a acordat o atenție deosebită articolelor istorice și geografice privitoare la Orient și la națiunile conlocuitoare din acele părți. Unele articole, pe lângă date de ordin general, consemnează și amănunte – câteodată incompatibile cu cadrul unui dicționar – care denotă, pentru personajele contemporane cu autorii dicționarului, cunoașterea îndeaproape a primilor și folosirea unor izvoare de informare de mână întâi.

Spre exemplu, în volumul I, la pagina 299, articolul consacrat lui Vasile Alecsandri, care urmează imediat după articolul referitor la Grigore Alexandrescu :

---

¹ Această redactare datează din anul 1961, februarie, 25.

ALECSANDRI (Vasile) poet român² născut în 1821³ dintr-o familie de origine venețiană, a frecventat mulți ani un institut de educație francez din Iași și la vârsta de 14 ani a fost trimis la Paris sub supravegherea unui pedagog. Luând diploma de bacalaureat în litere s-a înscris pe rând la medicină, drept, matematici dar a înțeles că nu avea chemare pentru nici una din acestea. În 1839 s-a înapoiat acasă, după ce a vizitat pentru prima dată Italia. S-a înregimentat la „România Nouă”, care lupta pentru introducerea ideilor și literaturii Apusului și prima lui operă a fost „Buchetiera din Florența”, publicată în revista lui M. Kogălniceanu, „Dacia Literară”, la care a colaborat cu sârguință.

O lungă excursie întreprinsă, după moartea mamei sale, în munții patriei a fost prilej de inspirație pentru o serie de opere: „Baba Cloanța”, „Strunga”, „Doina”, „Hora”, „Crai Nou” etc. Simultan inaugură seria baladelor și cântecelor populare, pe care le-a publicat abea după zece ani (1852).

Preluând în 1844, împreună cu Kogălniceanu și Negruzz, conducerea celor două teatre, francez și moldovenesc, din Iași a compus diferite drame originale, care au provocat entuziasmul întregii Români. În același an, împreună cu Kogălniceanu și Ion Ghica, a fondat o nouă revistă științifică și literară „Propășirea”, care după o existență de șase ani⁴ a fost suprimată din ordinul domnitorului. Atunci luă hotărârea să viziteze o parte din Orient – cu prilejul șederii sale la Constantinopol, s-a dus în insulele Prinkipo, unde s-a îmbolnăvit – **în timpul șederii sale aici a cunoscut pe Hommaire de Hell** (subl. n.) cu care avea intenția să exploreze Persia, dar care muri înainte de plecare. A vizitat numai Brusa, Atena, insulele Ionice și Veneția și se înapoie în patrie, având în manuscris cea mai mare parte din Lăcrămioare.

Participând în aprilie 1848 la revoluția din Iași, care a precedat celeia din București, a plecat la Paris, unde timp de cinci luni nu a încetat să militeze în coloanele presei pariziene în favoarea Moldo-Valahiei.

În 1855 înființă „România literară”, care de asemeni fu suprimată după un an. Dedicându-se partidului unionist, a compus în 1856 cântecul național intitulat „Hora Unirii”.

În anul următor face parte din Divanurile ad-hoc. Cu câțiva ani înainte, moștenind pe tatăl său, a purces la eliberarea șerbilor de pe moșiile sale și exemplul său a fost urmat de 991 proprietari, înainte de eliberarea lor generală prevăzută printr-o lege promulgată de domnitorul Grigore Ghica.

În afara unui mare număr de articole literare publicate în colecții periodice, Alecsandri a mai tipărit numeroase opere în epoci diferite.

² Despre Grigore Alexandrescu se notează că este poet “valah”, de unde am putea deduce că autorii notițelor sunt diferiți.

³ Ca dată a nașterii poetului sunt mai multe variante: 14 iunie 1818, 1819 și 21 iulie 1821, ultima fiind îndeobște acceptată.

⁴ Greșit, revista a fost suprimată în chiar anul apariției sale. Durata ei se situează între 9 ianuarie - 29 octombrie 1844.

Acesta este textul articolului, în traducere. Din el reținem mențiunea numelui lui Hommaire de Hell, care făcea parte din pleiada învățaților apuseni, din ce în ce mai numeroși după decada a doua a secolului al XIX-lea, care cercetează Orientul. Despre el găsim următoarele date în Nouveau Larousse Illustré, volumul V, pag. 147-148:

Hommaire de Hell (Ignace-Xavier-Morand) geograf și călător francez, născut la Altkirch (Rinul Superior) în 1812, mort la Ispahan în 1848. În 1835 el a explorat Crimeea și Rusia Nouă din punct de vedere geologic și a îndeplinit diferite însărcinări științifice primite din partea guvernului rus. După înapoierea sa în Franța (1842) a publicat: "Stepele din jurul Mării Caspice", "Caucazul", „Crimeea”, și „Rusia de miazăzi” (1844-1847).

Însărcinat de guvernul francez, în 1846, de a explora Turcia și Persia el a decedat înainte de a fi putut sfârși călătoria întreprinsă.

Soția sa, Jeanne Heriot, născută în 1815, moartă în 1883, l-a însoțit în explorarea Caucazului și a Rusiei de miazăzi și a redactat partea pitorească și etnografică a lucrării soțului său asupra „Stepelor din jurul Mării Caspice”.

Un prim răspuns care se cere a fi precizat este acela de ști când anume a avut loc întâlnirea de la Constantinopol dintre Vasile Alecsandri și Hommaire de Hell.

În prefața lui G. G. Nicolescu la volumul *Vasile Alecsandri – Corespondență*, ediție îngrijită de Marta Anineanu în colecția *Documente literare inedite* nr. 2, la pagina XIV, face următoarea enumerare a călătoriilor la și prin Constantinopol ale poetului:

El (V. Alecsandri) fusese la Constantinopol în mai multe rânduri:

- în 1845, curând după ce începuse dragostea lui cu Elena Negri
- în 1846, când se afla în drum spre Veneția, locul de întâlnire cu iubita sa
- în 1847, când pe vaporul ce-i aducea spre țară, în fața Cornului de Aur, Elena Negri îi murise în brațe
- în 1848, apoi
- în 1855, când făcuse călătoria în Crimeea.

Înșiruirea de mai sus nu epuizează lipsa popasurilor. Urmând pe Elena Rădulescu-Pogoneanu în a sa *Viața lui Alecsandri*, la pagina 197, conform notei 17, trebuie să adăugăm și popasul din 1859. În acest ultim an, Vasile Alecsandri ca ministru de externe al Moldovei a fost trimis de Domnitorul Alexandru Ioan Cuza cu o misiune diplomatică – recunoașterea Unirii – la Paris și Londra. În aprilie același, an izbucnind războiul dintre Franța și Imperiul Austriac, V. Alecsandri, din ordinul lui Cuza, urmează pe Napoleon al III-lea în nordul Italiei. *La 16 iunie e la Torino, de unde trecând prin Genua (18 iunie), Florența (19 iunie), Roma (25 iunie), Civita Vecchia (26 iunie) ia drumul pe mare prin Neapole (27 iunie), oprindu-se pe la Pompei și Messina, spre Constantinopol* (cf. notei Elenei Rădulescu-Pogoneanu, după mss 5033, p. 58, de la Academia Română).

Din înșiruirea călătoriilor reținem că primul drum a lui Vasile Alecsandri la Constantinopol a avut loc în anul 1845. Asupra acestei prime călătorii se păstrează

un jurnal manuscris al poetului, redactat în limba franceză, și care a făcut obiectul unui articol al profesorului G. Bogdan-Duică, publicat în “Viața Românească” din 1922, paginile 42-53.

Călătoria a durat 81 zile, de la 9 august la 18/30 octombrie 1845. Fiind la Constantinopol, el s-a instalat pe insula Prinkipo, din Marea Marmara, împreună cu pictorul francez Lucain. Aici, V. Alecsandri s-a îmbolnăvit grav și a stat între 20 august și 10 septembrie 1845.

A doua călătorie, cea din 1846, ne este cunoscută prin itinerarul schematic notat la începutul unui nou „jurnal” redactat tot în limba franceză și publicat pentru prima oară de C. D. Papastate în volumul *Vasile Alecsandri și Elena Negri cu un jurnal inedit al poetului* (editura Tiparul Românesc, București, 1947). Aici se menționează:

“În fine, pe la orele 9 seara (9/21 iunie 1846, la șapte zile după plecarea, pe altă cale, în apus a Elenei Negri) mă imbarc pe <<Baron Einoff>> ... Plecat din Constantinopol în ziua de 19 august cu vaporul englez Montrosa. Sosit la Smirna la 20 în cursul nopții. La 22 august se imbarcă pe „Baron Einoff”, la 29 august sosește la Triest. În aceeași vară, în iulie 1846 vizitează Brusa, de unde se înapoiază la Constantinopol”.

Din punerea față în față a textului din dicționarul grec și itinerarul primelor două călătorii se poate conchide că întâlnirea cu Hommaire de Hell a avut loc cu prilejul primei călătorii la Constantinopol și anume în 1845, în august – septembrie, interval de timp în care poetul a avut drept reședință insula Prinkipo, precizare pe care de altfel o face și dicționarul.

Mai departe textul dicționarului vorbește de diferite localități din Orient vizitate și menționează Brusa – unde știm că a fost în iulie 1846 –, Atena și insulele Ionice.

Despre vizitarea Eladei și arhipelagului grec același G. G. Nicolescu în prefața amintită spune, la pagina XVII: “Uneori o scrisoare, cum este una către Ollănescu, aflat pe atunci la Athena dă indicații despre vechi popasuri ale lui pe meleagurile Greciei, a căror cercetare de către poet altfel nu era sigură”.

Aceste popasuri, în lipsa altor precizări, trebuia situate în cursul anului 1846, în drumul de la Constantinopol la Triest.

Cu aceste relative precizări, ca o primă încheiere ce rezultă din notele de față, este faptul că la lista foarte mare a călătoriilor lui Alecsandri, ce au atins trei continente, alături de personalități însemnate precum Prosper Merimée (cu care a revenit din Spania) trebuie adăugat și Hommaire de Hell.

Iar intenția ce i-o atribuie autorul articolului din dicționarul grec de a-l însoți pe exploratorul francez într-o călătorie mai îndepărtată în Orientul Mijlociu trebuie să fi fost o idee ce a preocupat vreme mai îndelungată pe poet, mare amator de asemenea voiajuri.

Un ecou al acestor preocupări se găsește într-o scrisoare din 26 mai 1846 a lui Vasile Alecsandri către Ion Ghica (mss. 803, pag. 18) citată într-o notă a Elenei

Rădulescu-Pogoneanu (*op.cit.*, pag. 91, nota 5): “La 26 mai poetul anunță lui Ghica la București plecarea într-o călătorie în Orient, Egipt, Persia. O fi fost vreun proiect serios ori numai o aluzie voalată la călătoria ce plănuia prin Constantinopol în Italia spre regăsirea Elenei Negri?” se întreabă autoarea.

Oricum ar fi, este cert că Vasile Alecsandri a fost, mai ales în tinerețe, stăpânit de dorul de ducă și este de presupus că proiectele nerealizate, datorită morții lui Hommaire de Hell, au fascinat câțva timp imaginația poetului.

Rămâne acum o a doua întrebare, la care spre regretul nostru nu putem răspunde decât prin formularea unei simple ipoteze – cine poate fi autorul articolului din dicționar?

Reținem din text mențiunea că plecarea la studii la Paris a poetului se face cu însoțirea „unui pedagog”. Acest pedagog este identificat de către Elena Rădulescu-Pogoneanu cu ajutorul eruditului profesor Demostene D. Russo, de la Universitatea din București, în persoana lui Filip Furnaraki.

Acest pedagog, originar din Hios, fusese între 1813–1833, la Paris, secretarul vestitului elenist Adamantios Corai. În 1834 Filip Furnaraki vine în Moldova, unde-l avea ca unchi pe stolnicul Stamatie Furnaraki din Iași. La întoarcerea în Franța, Filip Furnaraki este rugat de o seamă de boieri să însoțească și să poarte de grijă copiilor lor care plecau la studii. Aceștia erau Vasile Alecsandri, Alexandru Cuza, Nicolae Docan și Panait Radu. Lor li s-ar fi alăturat și viitorul pictor Ion Negulici.

Tot din comunicările lui D.D. Russo rezultă că același Filip Furnaraki (născut la 25 martie 1790) spre sfârșitul vieții sale se stabilește la Bacău. De aici el expediază către episcopii școlii din Hios scrisori datate 24 octombrie 1866 și 24 iunie 1867. Un fiu al său a fost senator în 1891.

Ipoteza ce o formulăm este că autorul articolului despre Vasile Alecsandri din primul volum al dicționarului grec, care apare în 1869, nu este altul decât acest fost „pedagog”, om de litere și cunoscător îndeaproape al oamenilor și împrejurărilor din țară, și care a dorit să facă o trimitere la faptele sale petrecute cu peste 30 ani în urmă ...

2.

„VESELUL” ALECSANDRI

Lectura operei unui mare scriitor, pe lângă aprofundarea cunoașterii acesteia, implică pentru cititor plăcuta surprindere ca la o nouă revenire asupra textului să descopere, mai de fiecare dată, câte ceva nou.

Surprinderea este însoțită și de resimțirea unei satisfacții, o fărâșă din măreția autorului vine să se îmbină cu umilința admirativă a lectorului și sentimentului de pătrundere în gândirea idolului i se juxtapune acela de absorbire în acțiunea de creație. Sub acest aspect opera de geniu este o creație ce se continuă, iar pe lângă caracteristica unei veșnice actualități înfățișează și trăsătura unei

reînoite noutăți. Recitind poezia *Epigonii* a lui Mihai Eminescu, referitor la Vasile Alecsandri există versurile :

*S-acel rege al poeziei, vecinic tânăr și ferice,
Ce din frunze îți doinește, ce cu fluerul îți zice,
Ce cu basmul povestește – **veselul Alecsandri.**
Ce-nșirând mărgăritare pe a stelei blondă rază,
Acum secolii străbate, o minuna luminoasă,
Acum râde printre lacrimi, când o cântă pe Dridri.*

Trasându-i portretul sufletesc, Eminescu, prin menționarea în frază a unor simple cuvinte, citează, poetic, pentru cititorul cât de puțin avizat, principalele opere lirice ale lui Vasile Alecsandri. *Ce din frunze îți doinește* evocă de îndată culegerea de poezii *Doinele*, *Ce-nșirând mărgăritare* poeziile *Mărgăritărele*, *Acum râde printre lacrimi*, *Lăcrămioarele*.

Este știut că în paralela devenită clasică dintre Vasile Alecsandri și Mihai Eminescu, s-a căutat să se evidențieze, prin antiteză, optimismul primului și pesimismul celui de al doilea. Chiar Eminescu, în cele câteva adjective care însoțesc evocarea bardului pecetluiește definitiv părerea consacrată – „*vecinic tânăr și ferice ... veselul Alecsandri*”.

Dar după cum mai sus identitatea cuvintelor din textul poeziei evocă, bibliografic, succesiunea culegerilor publicate, ultimul epitet „**veselul**” mi-a sugerat, prin identitatea consoanelor și a numărului de silabe, prenumele de **Vasile** al poetului. După câte știm această observație a scăpat, până în prezent, exegeților operei eminesciene ...

În zămisirea operei de artă, în afara elementului rațional, în procesul de creație, conlucrează toți factorii ce zac în tainele sufletului și care se manifestă plastic în expresia scrisă. Acesta este aportul intuitiv al subconștientului, care rezervă, mai ales cititorilor, acele încântătoare surprize de care vorbeam puțin mai sus.

3.

O SCRISOARE AUTOGRAFA A LUI VASILE ALECSANDRI

La 15 septembrie 1976 am primit din partea doamnei Viorica Enescu, a doua soție a lui Ștefan-Mihail Enescu (cel ce a aprobat, în 1944, publicarea sub numele său a unei piese a lui Mihail Sebastian), o scrisoare autografă și inedită a lui Vasile Alecsandri. Viorica Enescu era născută Bălan și era originară din Roman. Ea susținea că scrisoarea provine din familia mamei sale, iar adresanta scrisorii – Smărăndița – ar fi o ascendentă, pe linie maternă, de care poetul era foarte apropiat.

După spusele Vioricăi Enescu, mama sa, Maria, era născută Gane (ori Climescu), iar Smaranda ar fi o bunică ... Însă în genealogia familiei Gane, conform lucrării lui Constantin Gane *Pe aripa vremii*, nu apare decât o singură

Smaranda, născută Tuduri și căsătorită cu banul Mihai Gane, care, însă, a murit înainte de anul 1830, încât nu poate fi vorba de destinatară respectivei scrisori ... Așa că investigațiile trebuie continuate ...Scrisoarea este redactată în limba franceză și nu este datată:

Ma chère Smaranditsa,

Georges, mon domestique, devant me précéder de quelques semaines, je la charge de t'apporter ce petit billet qui renferme avec mon portrait tout ce que j'ai de plus fraternellement affectueux dans le cœur.

J'embrasse tous les tiens,

V. Alecsandri

În traducere: „Dragă Smărăndița,

Gheorghe, servitorul meu, trebuind să sosească înaintea mea cu câteva săptămâni, l-am însărcinat să-ți aducă acest mic bilet/ răvaș care cuprinde împreună cu portretul meu tot ceea ce am cu mai multă afectuoasă fraternitate în inimă.

Îi îmbrățișez pe toți ai tăi,

V. Alecsandri”

După cum se vede, din scrisoare reiese și existența unui portret, fotografie, a poetului. O mai exista? Apoi, de unde a fost trimisă scrisoarea? Și în ce an? Iată mai multe întrebări care poate își vor găsi cândva răspunsul...

4.

VASILE ALECSANDRI RECOMANDĂ UN MEDIC FRANCEZ. URMAȘII RECOMANDATULUI⁵

În cartea Elenei Rădulescu-Pogoneanu intitulată „Viața lui Alecsandri”, la pagina 161 se află următorul pasaj:

“Din Paris prima scrisoare ce trimite (20 decembrie 1853) prietenului său din Constantinopol (Ion Ghica) cuprinde recomandarea unui medic, Pommeraye, ce venea în serviciul Turciei”.

Scrisoarea este trimisă, prin urmare, în perioada conflictului armat dintre Rusia și Imperiu Otoman, ce se va transforma în Războiul Crimeii. Atunci Franța, împreună cu celelalte puteri militare europene, era aliata Turciei împotriva Rusiei.

Medicul La Pommeraye, menționat în scrisoare, se va căsători mai apoi cu o româncă născută Hiotu, din Slatina, cu care va avea mai multe fete:

1. Alice – ce se va căsători cu magistratul Roman din Craiova, fiu de preot. Din această căsătorie se va naște o fiică unică, pe nume Olga, care la rândul ei se va căsători cu inginerul șef al docurilor din portul Brăila, Paul Demetriad, mare bibliofil. Olga Demetriad a decedat în urma unei neglijențe medicale și a fost

---

⁵ Notă redactată la 5 aprilie 1961.

înmormântată la Cimitirul Bellu din București, unde are un bust, operă a sculptorului Dimitriu-Bârlad.

Olga și Paul Demetriad sunt părinții unei fete Alice, căsătorită cu Denis Vretos și apoi divorțată. Din această căsătorie au rezultat două fiice: Olga (măritată cu un Oteteleşanu și apoi divorțată) și Sanda (căsătorită cu un anume Tătușescu de la care a avut un fiu și o fiică).

2. Sabina – căsătorită Urdăreanu și mama maiorului Ernest Urdăreanu, viitorul mareșal al Palatului sub regele Carol II, și a pictoriței restaurator Elena (Lelia) Urdăreanu.

3. o fiică măritată cu ofițerul de cavalerie Russo.

4. o fiică măritată cu Argeșanu, mama generalului Argeșanu.

115 ANNÉES DEPUIS LA MORT DE BASILE ALECSANDRI. NOTES ET REMARQUES

- Résumé -

On présente différentes notes signées par une personne qui aimait l'histoire littéraire et la généalogie.

1. Basile Alecsandri et le voyageur français Hommaire de Hell. On présente les références concernant le poète roumain apparues dans un dictionnaire grec de la fin du XIXème siècle, références dues, probablement, au "pédagogue" Philippe Fournaraki.

2. „Le Gai” Alecsandri – jeu de mots et de lettres entre gai (= vesel) et Basile (= Vasile) chez le poète Mihai Eminesco.

3. Une lettre autographe, en français, de Basile Alecsandri – envoyée a une dame Smaranditsa, avec un portrait du poète.

4. Basile Alecsandri recommande le médecin français La Pommeraye. Les descendants de la personne recommandée.